

Geacht lid van de Commissie Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking,

Van harte gefeliciteerd met uw (her)verkiezing als lid van de Tweede Kamer en uw lidmaatschap van de Commissie Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. U ontvangt deze brief namens de Handel Anders! coalitie (hierna: Handel Anders) - een coalitie van maatschappelijke organisaties.¹

Met deze brief willen wij u kennis laten maken met onze visie en een aantal thema's onder uw aandacht brengen die relevant zijn voor uw werk in deze commissie. Begin 2024 zouden we graag verder willen spreken met u binnen een kennismakingsgesprek.

Graag attenderen wij u op de volgende vijf onderwerpen die wij bij u onder de aandacht willen brengen. In de bijlage worden de onderwerpen nader uitgelegd.

- Internationale handel en handelsverdragen, en de negatieve gevolgen voor boeren, arbeiders, klimaat, natuur en mensenrechten
- Nederlandse bilaterale investeringsverdragen (BITs)
- Grondstoffen voor de energietransitie
- De noodzaak voor een landbouw- en voedseltransitie
- Digitale handel

Aan het einde van deze bijlage hebben wij een leeslijst opgenomen met de belangrijkste handels publicaties van de Handel Anders-leden. In het bijzonder verwijzen wij graag naar onze overzichtspublicatie "*Handel Anders! Een oproep voor eerlijke en duurzame handel*"².

We gaan graag met u in gesprek over eerlijke en duurzame handel en zien ernaar uit om met u samen te werken.

Hartelijke groet,
de Handel Anders! coalitie
Coördinator: Juan Lovera
juan@handelanders.nl
+31-6-40058951
www.handelanders.nl
@HandelAnders

¹ Handel Anders is een coalitie van vakbonden, boerenorganisaties, milieu- en ontwikkelingsorganisaties, kennis- en consumentenorganisaties, en betrokken burgers, die binnen Nederland samenwerken in hun streven naar eerlijke en duurzame handel wereldwijd.

Wij maken deel uit van een breed, internationaal netwerk van organisaties met vergelijkbare doelstellingen en volgen de nationale en internationale ontwikkelingen op het gebied van handel op de voet.

² Zie: <https://handelanders.nl/publicaties/handel-anders>

Bijlage

Handel Anders!

Wij pleiten voor een internationaal handelsbeleid, waarbij de bescherming van mens, dier, klimaat en natuur centraal staat, de gelijkheid tussen het mondiale Noorden en het mondiale Zuiden is gewaarborgd en arbeidsrechten goed zijn verankerd.

Bij alle afspraken die worden gemaakt over handel, zullen de VN-verdragen op het gebied van mensenrechten, klimaat en de bescherming van natuur en milieu leidend moeten zijn. Zo kan samenwerking op het gebied van handel samengaan met wereldwijde economische ontwikkeling, sociale verbeteringen, de algehele voorziening in basisbehoeften en toekomstbestendigheid.

Als de handelsregels, zoals opgesteld door bijvoorbeeld de WTO, worden overtreden om mensen, dieren, het klimaat en de natuur te beschermen, dan kloppen die handelsregels niet. Overheden zijn immers verplicht om te beschermen wat ons dierbaar is: mensen, werknemers, de planeet, onze voedselvoorziening en onze gemeenschappen. Met het oog op de huidige klimaat- en natuurgedachte, de enorme ongelijkheid in de wereld, maar ook met het oog op de grote problemen met het huidige landbouw- en voedselsysteem is er geen ruimte meer voor ouderwets neoliberal denken.

Helaas zijn de huidige vrijhandelsovereenkomsten zoals de **EU- Mercosur Deal**, de **EU- India Deal** en de **EU-Indonesië Deal** nog steeds gebaseerd op die oude vrijhandelsgedachte, die goed zijn voor enkele multinationals, maar slecht zijn voor mens, dier en planeet. Zo zal het EU-Mercosur handelsverdrag bijvoorbeeld de handel in producten stimuleren die slecht zijn voor klimaat, natuur en dieren. Landrechten van boeren en Inheemse volkeren komen verder onder druk te staan en industriële banen in de Mercosur-landen zullen verdwijnen. In Europa en Nederland zal de handelsdeal zorgen voor oneerlijke concurrentie voor Europese boeren. Deze handelsdeal valt niet te redden met enkele groene of sociale toevoegingen; het deugt in de kern niet.³ Tot nu toe heeft de Tweede Kamer deze handelsdeal daarom al tot twee keer toe van tafel geveegd.

Om duurzaamheidseisen te stellen aan producten, of om ervoor te zorgen dat de mensenrechten of arbeidsrechten goed worden nageleefd, zijn geen vrijhandelsverdragen nodig, maar **stevige (Europese) wetgeving**. Denk daarbij aan de EU-ontbossingswet en de IMVO-wet. De Nederlandse Tweede Kamer speelt een belangrijke rol in de totstandkoming van dit soort wetgevende kaders op Europees en Nederlands niveau.

³ Voor een uitgebreide analyse van dit verdrag zie onze publicatie <https://handelanders.nl/publicaties/het-eu-mercotur-handelsverdrag>

Aanbevelingen

Met het EU-Mercosur verdrag heeft de Tweede Kamer laten zien dat zij invloed kunnen uitoefenen op het handelsbeleid van de Nederlandse regering, en daarmee invloed uitoefenen op het Europese proces, zodat de internationale handel gaat werken voor mens, boer, arbeider, dier en planeet, en niet voor de winsten van enkele multinationals.

Daarom doen wij de volgende aanbevelingen:

- Eis openheid en informatievoorziening over de status en details van de onderhandelingen
- Eis inspraak van burgers, maatschappelijke organisaties en parlementen bij de onderhandelingen en totstandkoming van handelsverdragen. Eis dat de EU in elke fase de dialoog aangaat en overlegt met diverse stakeholders, zodat de onderhandelingen worden gebaseerd op de standpunten en ambities van alle belanghebbenden.
- Weiger een handelsakkoord dat niet de bovenstaande democratische basisprincipes heeft doorlopen in de totstandkoming ervan.
- Eis dat de Nederlandse regering pleit voor uitbreiding en versteviging van de Europese ontbossingswet (EUDR). Ook moet soortgelijke wetgeving komen voor financiële instellingen.
- Roep de Europese Commissie op om ervoor te zorgen dat de het vrijhandelsakkoord tussen de EU en Indonesië (CEPA) in lijn ligt met de ambities van het nieuwe Europees beleid voor handel en duurzame ontwikkeling (TSD), om de naleving van de internationale arbeidsnormen te garanderen, in het bijzonder het recht op vrijheid van vereniging en op collectieve onderhandelingen. De Omnibuswet zet werknemersrechten in Indonesië verder onder druk. De wet geeft ruimte voor excessief overwerk, lagere en niet verplichte minimumlonen. Tijdelijke contracten en uitbesteding worden standaard, wat vakbondsvorming, collectieve onderhandelingen en sociaal overleg ondermijnt
- Pleit voor meer ruimte aan (ontwikkelings)landen om maatregelen te treffen die hun eigen markten effectief helpen ontwikkelen en/of beschermen. Denk bijvoorbeeld aan de mogelijkheid op *dubbel pricing* in het EU-Indonesië verdrag. Dit is een belangrijk middel waarmee Indonesië zijn producten goedkoper aan nationale bedrijven kan verkopen.
- Stel in de Kamer de WTO-regels ter discussie als blijkt dat deze niet werken voor de bescherming van de planeet, mensen en dieren.

Ongekende situaties vragen om een creatieve aanpak. Het beschermen van industrieën en economieën om de huidige crises het hoofd te bieden en om mensen te voorzien van een zeker bestaan, is slechts één van de instrumenten die overheden kunnen inzetten.

Met onze voorstellen om organisaties die zich inspannen voor een eerlijke economie, mensenrechten en het klimaat leidend te maken op handelsgebied, kunnen we toewerken naar een nieuw mondiaal handelssysteem dat werkt voor iedereen.

Nederlandse bilaterale investeringsverdragen (BITs)

Een Bilateral Investment Treaty (BIT) is een investeringsverdrag tussen twee landen waarin de bescherming van buitenlandse investeerders wordt geregeld. Op dit moment heeft Nederland 75 lopende BIT's. Deze verdragen zijn vooral gesloten met landen in Azië, Afrika en Latijns-Amerika. BIT's bieden investeerders het recht om overheden aan te klagen. In Nederland geregistreerde bedrijven (veelal brievenbusfirma's) gebruiken deze BIT's in grote mate om claims in te dienen bij andere landen; tussen 1996 en 2022 voor \$105 miljard.

BIT's maken hiervoor gebruik van ISDS: *Investor State Dispute Settlement* of het *Investment Court System* (ICS). Door middel van deze instrumenten kan een investeerder een overheid aanklagen als de investeerder meent benadeeld te worden door veranderende regelgeving, bijvoorbeeld op het gebied van gezondheid, werknemersrechten, of klimaat. Deze bescherming staat dan ook op gespannen voet met zaken als de volksgezondheid, of de klimaatdoelen.

In 2018 heeft Nederland een nieuwe modelovereenkomst voor bilaterale investeringsverdragen gepubliceerd. Dit model kan als basis dienen voor heronderhandelingen van bestaande verdragen en voor onderhandelingen met nieuwe partnerlanden. Het nieuwe model bevat onder andere verwijzingen naar zaken als klimaat, milieu, mensenrechten en maatschappelijk verantwoord ondernemen en voorkomt dat brievenbusfirma's aanspraken kunnen maken op Nederlandse BIT's.

In een eerlijk handelssysteem moeten BIT's anders vormgegeven worden. Dat kan door verdragen met ISDS en vergelijkbare mechanismen te beëindigen en geen nieuwe verdragen met een dergelijk mechanisme af te sluiten. Er is tot nu toe nog geen één BIT heronderhandeld op basis van het nieuwe model. De noodzaak om snel klimaatactie te ondernemen wordt groter, en regeringen hebben alle noodzakelijke beleidsruimte nodig om dit te kunnen doen.

Daarom doen wij de volgende aanbevelingen:

- Het is noodzakelijk om bestaande en achterhaalde investeringsverdragen te beëindigen om beleidsruimte te creëren voor regeringen om duurzame ontwikkelingsdoelstellingen na te streven.
- Het aantrekken van duurzame investeringen en het bevorderen van klimaatvriendelijke economische ontwikkeling het uitgangspunt moeten vormen van nieuwe investeringsverdragen.

Grondstoffen voor de energietransitie

Om klimaatneutraal te worden moet Nederland een energietransitie doormaken. Handel Anders moedigt deze transitie aan, maar maakt zich zorgen over de manier waarop Nederland en de EU aan de benodigde grondstoffen komen. De mijnbouwsector is een sector met grote risico's op mensenrechtenschendingen, milieuvervuiling, slechte arbeidsomstandigheden, corruptie en in sommige gevallen slavernij en kinderarbeid. Ook creëert het importeren van grondstoffen in veel gevallen een eenzijdige economische relatie waarbij het exporterende land zich niet of nauwelijks ontwikkelt, de zogenaamde *grondstoffenvloek*. Veel landen komen tegen dit type handel in opstand, wat voor Nederland weer onzekerheden creëert. Handel Anders roept de Tweede Kamer op om zich in te zetten voor duurzame en eerlijke handelsrelaties met partnerlanden waar de grondstoffen zich bevinden. Dit is zowel in het belang van Nederland als van de partnerlanden.

Op dit moment zijn afspraken rondom mensenrechten, arbeidsomstandigheden en milieuvoorwaarden vaak niet wettelijk afdwingbaar. Om te voorkomen dat de grondstoffen benodigd voor de energietransitie tot nieuwe milieuvervuiling en mensenrechtenschendingen leiden, roept Handel Anders op alleen vrijhandelsverdragen te steunen waarbij deze rechten wettelijk afdwingbaar zijn.

Handel Anders! benadrukt verder het belang van het terugdringen van de hoeveelheid grondstoffen die in Nederland gebruikt worden, bijvoorbeeld door recycling. Het niet gebruiken van grondstoffen veroorzaakt de minste milieuschade. Handel Anders! verzet zich verder tegen diepzeemijnbouw, aangezien er zeer weinig kennis van de diepzee is en mijnbouw mogelijk desastreuze gevolgen heeft.

Bovendien verbieden handelsverdragen vaak maatregelen waarbij ontwikkelingslanden hun eigen industrie kunnen ontwikkelen. Zo maken verdragen vaak het hanteren van een binnenlandse prijs voor producten (*double pricing*) en het uitwisselen van technologieën onmogelijk. Handel Anders wil dat overheden de vrijheid behouden dit soort maatregelen in te voeren. Hierdoor kan een gelijke en duurzame handelsrelatie ontstaan tussen Nederland of de EU met partnerlanden.

Tot slot vraagt Handel Anders aandacht voor corruptie in de mijnbouwsector. Corruptie is een van de grootste risicofactoren voor mensenrechtenschendingen en milieuvervuiling in de sector. Uit onderzoek van Buitenlandse Zaken blijkt dat door de vele investeringsverdragen Nederland een aantrekkelijke plek is om corrupt geld wit te wassen.⁴ Hierom roept Handel Anders! Kamerleden op om met goede wetgeving en transparantie middelen te komen en deze te binden aan handelsafspraken.

Daarom doen wij de volgende aanbevelingen:

- Creëer een duurzame handelsrelatie door kennisdeling mogelijk te maken, overheidsingrijpen niet te verbieden en steun landen bij het ontwikkelen van hoogwaardige technologieën. Kom met maatregelen om kennisdeling mogelijk te maken.
- Maak afdwingbare afspraken in handelsverdragen rondom duurzaamheid, mensenrechten en arbeidsvoorwaarden. Verzet je tegen diepzeemijnbouw.
- Implementeer sterke anti-corruptie wetgeving zodat corrupte handelaren hun geld niet kunnen witwassen in Nederland.

⁴ <https://thesentry.org/reports/corruption-great-lakes-region/>

Landbouw en voedseltransitie

Het huidige Europese Gemeenschappelijke Landbouwbeleid (GLB) komt voort uit afspraken die zijn gemaakt in het kader van de oprichting van de WTO in 1995. Met de hervormingen van het GLB sinds 1992 (om klaar te zijn voor de WTO) is de Europese Unie afgestapt van stabiele en kostendekkende prijzen voor agrarische producten. De prijzen in akkerbouw en grondgebonden veehouderij werden verlaagd, gedeeltelijk gecompenseerd door inkomenssubsidies. Dit beleid heeft geleid tot overproductie en instabiele prijzen aan de Europese boer. Europese overschotten worden deels onder de kostprijs in het Mondiale Zuiden gedumpt. Lokale boeren worden hierdoor van de markt gedreven. Zowel boeren binnen als buiten de Europese Unie zijn dus slachtoffer, terwijl de multinationale agribusiness profiteert van deze lage landbouwproducten.

Bovendien maakt de EU gebruik van miljoenen hectares land in het Mondiale Zuiden voor de productie van 'luke' producten zoals biobrandstoffen, rundvlees en veevoer. De natuur wordt hierdoor vernietigd en inheemse groepen en kleine boeren raken hun land kwijt.

De geplande hervorming van het GLB na 2027 biedt een uitgelezen kans een noodzakelijke breuk te maken met dertig jaar neoliberaal beleid. Voor de handel in landbouwproducten wordt voedselsoevereiniteit de norm. Elk land of regio (zoals de EU) kan dan voedsel laten produceren door haar eigen boeren én voor de eigen bevolking, op een zo duurzaam mogelijke manier.

Boeren- en milieuorganisaties betrokken bij Handel Anders! onderstrepen het belang van een transitie in de landbouw om de klimaat- en natuurdoelen te halen die nodig zijn om de aarde leefbaar te houden en de voedselzekerheid op lange termijn te waarborgen. Maar deze transitie kan alleen als boeren geholpen worden in die omslag.

Zij behoren allereerst een eerlijke prijs krijgen voor een duurzamer product. Hiervoor is het noodzakelijk dat het huidige handelsbeleid en het Europese Gemeenschappelijke Landbouwbeleid (GLB) worden hervormd. Boeren dienen - mede door deze GLB-hervorming- daarnaast eerlijk betaald te worden voor de groenblauwe diensten die zij leveren aan de maatschappij. Een concreet alternatief handels- en landbouwbeleid zou kunnen bestaan uit maatregelen zoals beschreven in onze brochure.⁵

Daarom doen wij de volgende aanbevelingen:

- Kom met een tijdsgebonden, helder plan met een duidelijke stip aan de horizon voor de duurzame landbouwtransitie, waarin een eerlijk verdienmodel voor boeren is gegarandeerd. Dat betekent ook het stoppen met beleid dat juist deze transitie in de weg zit, met name internationale vrijhandelsverdragen zoals EU-Mercosur, die leiden tot oneerlijke concurrentie voor boeren.
- Werk aan voedselsoevereiniteit, reguleer de Europese landbouwmarkt en zorg voor eerlijke prijzen aan boeren voor een duurzamer product.
- Pleit voor een zo groot mogelijke Europese zelfvoorziening, in plaats van het in beslag nemen van landbouwgronden in bijvoorbeeld de Mercosur-landen.
- Zorg voor coherentie tussen de verschillende beleidsterreinen zoals op gebied van Buitenlandse handel & OS, Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, en Klimaat & Energie.

⁵ Zie voor een uitvoerige behandeling en concrete maatregelen: Hoofdstuk 4.3 Rechtvaardige landbouw en voedselvoorziening (pagina 39) in '*Handel Anders! Een oproep voor eerlijke en duurzame handel*': <https://handelanders.nl/wp-content/uploads/2020/11/publicatie.pdf>

Digitale handel

Bescherming persoonsgegevens en democratie

De rol van Facebook bij verkiezingen en referenda laat zien dat het gebruik van persoonsgegevens niet alleen een kwestie van burgerrechten is, maar ook de integriteit van onze instellingen in gevaar kan brengen. We moeten greep blijven houden op waar onze data terecht komt.

Recente EU-handelsverdragen gaan gepaard met de gelijktijdige vaststelling van een adequaat niveau van bescherming van persoonsgegevens door beide partijen. Het toestaan van grensoverschrijdende gegevensstromen via een adequaatheid besluit is in principe de juiste manier om deze kwestie aan te pakken. Maar de nieuwe generatie handelsverdragen, zoals dat tussen de EU en Nieuw-Zeeland, bevatten ook verplichtingen om grensoverschrijdende gegevensstromen toe te staan die veel verder gaan dan eerdere verplichtingen in handelsverdragen. De verplichting wordt vergezeld door een waarborg voor de bescherming van persoonsgegevens en privacy die enkele potentiële beperkingen en zwakke punten heeft. Zolang, bijvoorbeeld, Nieuw-Zeeland persoonsgegevens adequaat beschermt, zullen deze niet aan het licht komen.

Het risico neemt sterk toe indien deze verstrekkende verplichting om grensoverschrijdende gegevensstromen toe te staan in verdragen terechtkomt met landen die persoonsgegevens niet adequaat beschermen, landen die zelfs vijandig tegenover onze democratie kunnen staan. De verstrekkende verplichting opnemen in WTO verdragen lijkt daarom riskant.

Algoritmische transparantie

Het Volkswagen-emissieschandaal heeft aangetoond dat apparaten zo kunnen worden geprogrammeerd dat ze misleidend zijn. Bovendien kunnen algoritmen in artificiële intelligentie software bevooroordeeld zijn. We hebben toegang tot broncode en algoritmen nodig om toezicht uit te kunnen oefenen.

Het Directoraat-generaal Handel van de EU heeft in handelsverdragen een broncode clausule opgenomen die een nieuw recht creëert dat de broncode van software beschermt. Dit recht is niet gecreëerd via het EU wetgevingstraject maar via handelsverdragen. Door deze werkwijze zijn de waarborgen rond het wetgevingstraject omzeild en is de beleidsruimte om regels voor toezicht op te stellen beperkt. Nederland dient deze werkwijze af te wijzen.

Daarom doen wij de volgende aanbevelingen:

- Voorkom dat persoonlijke gegevens door middel van handelsverdragen terechtkomen in landen die ze niet adequaat beschermen.
- Bescherm de beleidsruimte op het gebied van algoritmische transparantie en in het algemeen op het gebied van digitale handel.

Experts

Voor meer informatie over deze onderwerpen kunt u ook contact opnemen met de volgende experts:

Onderwerp	Expert	Organisatie	E-mail
Nederlandse bilaterale investeringsverdragen	Bart-Jaap Verbeek	SOMO	b.verbeek@somo.nl
Grondstoffen voor de Energietransitie	Olaf Tolk	Handel Anders!	o.tolk@tni.org
Landbouw- en Voedseltransitie	Guus Geurts	Landbouwcoalitie voor Rechtvaardige Handel	guusgeurts@yahoo.com
Digitale Handel	Ante Wessels	Vrijschrift	ante@vrijschrift.org